

לקו"ש חלק י"א פ' משפטים שיחה א

פיענוח מראי מקומות

שמות כא, ו: והגישו אדניו אל האלקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם:

ד"ה ורצע אדניו את אזנו במרצע: הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל און און לגזרה שוה נא' כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף (מכילתא) אמר ר' יוחנן בן זכאי און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם.

2) מצורע יד, יד "ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך און המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית".

יז "ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך און המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על דם האשם".

כה "ושחט את כבש האשם ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך און המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית".

כח "ונתן הכהן מן השמן אשר על כפו על תנוך און המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על מקום דם האשם".

בהכתוב שם הלשון "תנוך און המטהר הימנית", אבל בכל דפוסי רש"י וברש"י כת"י הוא כבפניס. וכ"ה במכילתא עה"פ "ורצע אדוניו (את אזנו) למה נאמר – לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו.

1) כא, ו עה"פ "והגישו אדניו אל האלקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם" פרש"י ד"ה ורצע אדניו את אזנו במרצע "הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל און און לגזרה שוה נא' כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע (ויקרא יד) תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף (מכילתא) אמר ר' יוחנן בן זכאי און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם".

אבל כאן הוא ולא שלוחו. אזנו בשל ימין הכתוב מדבר. אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר, או אינו אלא בשל שמאל. הרי אתה דן, נאמר כאן אזנו ונאמר להלן אזנו – מה להלן בימין אף כאן בימין",

ספרי פ' ראה קכב "אזנו. (בבא מציעא לא) נאמר כאן "אזנו" ונאמר להלן (ויקרא יד) "אזנו" מה "אזנו" האמור להלן ימנית אף "אזנו" האמור כאן ימנית (ימנית בגובה שבאזן ונאמר באזנו ובדלת)".

3) במכילתא עה"פ (בשינוי לשון) "ורצע אדוניו (את אזנו) למה נאמר – לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו. אבל כאן הוא ולא שלוחו. אזנו בשל ימין הכתוב מדבר. אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר, או אינו אלא בשל שמאל. הרי אתה דן, נאמר כאן אזנו ונאמר להלן אזנו – מה להלן בימין אף כאן בימין".

4) הרע"ב כתב: "או אינו כו' ר"ל או זה (דמהיכא תיתי לומר השמאלית ולא הימנית": אבל מלשון רש"י "או אינו אלא כו'" (ובפרט שאינו כותב "אזנו - איני יודע איזו ת"ל כו'" וכיו"ב) משמע דסברא לומר דהוי דוקא של שמאל וכפנים.

5) מכילתא עה"פ (בשינוי לשון) "ומה ראתה אוזן שתמצע מכל אברים – היה רבן יוחנן אומרה כמין חומר (אומר), אוזן ששמעה לא תגנוב והלך וגנב, היא תמצע מכל אבריו".

6) בכמה מפרשים (מושב זקנים עה"ת "ועוד פר"ש אוזן ששמע בסיני לא תגנוב והלך וגנב כו', ואע"ג דלא תגנוב מדבר בגונב נפשות דוקא מדבר הלמד מעניינו",

רא"ם "אוזן ששמעה בסיני לא תגנוב והלך וגנב תמצע. במכילתא ואף על גב דהאי קרא בגונב נפשות אמור ולא בגונב ממון כדאיתא במכילתא והביא גם רש"י ז"ל",

ריב"א "עו' פרש"י כאן אוזן ששמעה בסיני לא תגנוב והלך זה וגנב ימצע. לא גרי' לא תגנוב לפי שהוא מיירי בגונב נפשות

שבמיתה ואינו נמכר אלא גרסינן לא תגנובו דמיירי בגונב ממון ואינו במיתה אלא אם אין לו ונמכר בגנבתו כן פי' חזק",

משכיל לדוד "ומ"ש רש"י אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב נ"ל ברור דט"ס יש בו וצ"ל לא תגנובו שהרי לא תגנוב דעשרת הדברות בגונב נפשות מיירי אלא לא תגנובו דפי' קדושים קאמר" (ועוד) **הקשו ד"לא תגנוב" דעשה"ד (יתרו כ, יג** "לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה ברעך עד שקר") **מיירי בגונב נפשות (ראה רש"י שם ד"ה** לא תגנב "בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר הלמד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין (סנהדרין פו") **והו"ל להביא מ"לא תגנובו" (קדושים יט, יא** "לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו") **שמדבר בגונב ממון**

[וראה חזקוני "ועוד פרש"י אזן ששמעה בסיני לא תגנובו ה"ג. ול"ג לא תגנוב. דלא תגנוב איירי בגונב נפשות ומיחייב מיתה ואינו נמכר אבל לא תגנובו איירי בגונב ממון ואם אין לו לשלם ונמכר בגנבתו", **משכיל לדוד** לעיל **ועוד שהגיהו דצ"ל לא תגנובו**].

וראה רא"ם שתירץ: י"ל דה"ק **אזן ששמעה בסיני לא תגנוב בדרך כללות שנכללה בו גם אזהרת לא תגנובו דמיירי בממון (ובפרט שכל המצות נכללות בעשה"ד - כפרש"י לקמן (כד, יב) מרס"ג).**

ועד"ז י"ל ג"כ במ"ש רש"י אח"כ "אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני עבדים" (שאינו בעשה"ד כ"א בפ' בהר (כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם" - שנכלל בדיבור הראשון (שמות כ, ב) "אנכי גו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", וראה פרש"י שם: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. וראה לקח טוב (לרבי משה נג'ארא) הובא בתו"ש כאן

ואח"כ פירושו של ריב"ז. אבל ברוב הדפוסים הוא כבפנים.

11) ואף שדוקא לאחר שש כשאומר אהבתי את אדוני אז עונו גדול ביותר (דשנה בחטאו - ראה משכיל לדוד "ומעתה . . דאה"נ דהוה שייכא רציעה אפי' מתחלה מהך טעמא גופה אלא מיהא לא חייבה תורה אלא לנרצה לפי ששנה בחטא דאי מכרוהו ב"ד י"ל ששנה בחטא הגזל דכיון דחזי' דניחא ליה בעבדות הרי גילה דעתו ששורו רע שהרי הוא מסתם עבדים דגזלנים נינהו ודכתנן מרבה עבדים מרבה גזל א"נ נאמר שנה בחטא עזה"ד דתחלה עבר על מה ששמע לא תגנובו והשתא הדר עבר על מה ששמע כי לי בניי עבדים") ולכן מענישים אותו, אבל מפשטות לשון רש"י הלך וקנה אדון לעצמו מוכח דקאי על מה ש"הלך וקנה" לכתחילה, כדלקמן ס"ג, וראה לקמן ס"ה.

וראה תו"מ חל"ט ע' 110 בענין זה.

12) הקושיא שבפנים היא בעיקרה בנוגע להטעם ד"שמעה לא תגנוב", כי בהטעם ד"שמעה כי לי בניי עבדים", י"ל שזהו ציווי כללי ועיקרי להיות "עבד ה'", משא"כ ציוויים פרטים.

13) ראה גם מושב זקנים עה"ת "אך קשה לפי הטעם שאומר ר"ש מפני ששמע לא תגנוב . . א"כ ירצע מפעם הראשונה שגנב או שמכר עצמו, וי"ל שמה שנרצע אינו ממש מפני הגניבה שא"כ מי שנשבע לשוה או שעבר בשאר עשרת הדברות חוץ מענשו ירצע מפני ששמע בסיני עשרת הדברות",

רא"ם "אבל רציעה עצמה גזרת הכתוב היא ולא מטעם הגנבה והשתא אתיא שפיר הא דכתב רש"י אחר זה ואם מוכר עצמו הוא און ששמה בסיני כו לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע שהיה לו להרצע בתחלת שש מיד . . והאומרים שצריך לגרוס לא תגנובו במקום לא תגנוב טועים הם דאין לומר עליו און ששמעה בסיני שלא שמעו בסיני אלא י' הדברות בלבד על דרך כלל כנרמז מוידבר את כל

אות קכג "ואעפ"י שלא מצינו שאמר הקב"ה כן, כי לי בני ישראל עבדים כשפסח על הפתח אבל הכוונה היתה זאת ודאי יש אמירה בלב בהרבה מקומותא"נ במ"ש אשר הוצאתיך מבית עבדים ולא תהיו עבדים לאחרים אלא שתהיו עבדים ליי".

וי"ל שנכלל גם בדיבור הב' (שמות שם, ג) "לא יהי' לך גו" - ע"פ ירושלמי פ"ק דקידושין (סוף ה"ב) "שאלו התלמידים את רבן יוחנן בן זכאי מה ראה העבד הזה לירצע באזנו יותר מכל איבריו אמר להן און ששמעה מהר סיני לא יהי' לך אלקים אחרים על פני ופירקה מעלי' עומ"ש וקיבלה עלי' עול בו"ד און ששמעה לפני הר סיני (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים והלך זה וקנה אדון אחר לפיכך תבוא האון ותירצע לפי שלא שמר מה ששמעה אזנר" (אבל בירושלמי שם ג"כ מסיים "און ששמעה בה"ס כי לי בניי עבדים"). ויל"ע באזהרות רס"ג (נדפס בסידורו). ואכ"מ.

7) קידושין כב, ב "רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה און מכל אברים שבגוף אמר הקב"ה און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם.

8) בהר שם, נה "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם". וראה לעיל הערה 6.

9) קדושין שם. ברש"י כת"י אינו, וראה לקמן הערה 44.

10) בדפוס ראשון ושני באו דרשות ריב"ז ור"ש בסדר הפוך - קודם הפי' דר"ש

ואע"פ שכתבנו בריש פרשה זו [אות א'] דכל התורה בסיני נאמרה, בכ"ז לא שייד לומר און ששמעה, אחרי דרק למשה נאמרה ומשה אמרה לישראל, משא"כ הפסוק לא יהיה לך אלקים אחרים שמעו כל ישראל מפי הגבורה כמבואר במכות כ"ד א' ולפינו בפ' יתרו בריש פרשת עשרת הדברות, וע"ע מש"כ בדרשה הבאה.

ובתוס' כאן בסוגיא הביאו ממדרש טעם על הרציעה במרצע משום דמרצע בגימטריא ארבע מאות. ורומז למה שעבדו ישראל במצרים ד' מאות שנה והקב"ה גאלם וזה קנה אדון לעצמו לפיכך ירצע במרצע, עכ"ל. והנה כנודע אין דרכם של התוס' בכלל להביא מדרשי אגדה במקום שאין מוכרח לענין, ונראה דבכונה הביאו זה, משום דלטעם הגמרא קשה למה לא ירצע כל העובר על דברי תורה ועל כל מצוה שהרי שמע מצות ה' על הר סיני, אבל לפי המדרש ניחא, דבאמת עיקר טעם הרציעה הוא משום הרמז לשעבוד במצרים כמש"כ, ודרשת הגמרא מוסבת רק ליתן טעם למה הרציעה היא באון ולא באבר אחר, ודו"ק.

15) וראה חזקוני: וא"ת והלא מתחלת שעבודו . . מחוייב הוא מטעם זה . . לפיכך גרס והולך זה וקונה אדון פעם שנית.

16) ראה ג"כ לקו"ש ח"י שיחה א' לפ' וישב (ע' 115).

17) ובפרט שבמיכלתא לעיל הערה 5 לא נזכר הר סיני כ"א און ששמעה סתם "און ששמעה לא תגנוב והלך וגנב, היא תרצע מכל אבריו". ובגמרא לעיל הערה 7 איתא " אמר הקב"ה און ששמעה קולי על הר סיני" ורש"י לא העתיק לשון זה.

18) ובפרט שבנדו"ד עצמו במכילתא ובגמרא נאמר לשון זה בדרש דריב"ז ובו - אין רש"י מעתיקו (בדפוס ראשון ושני כתוב הלשון "כמין חומר" גם בריב"ז, אבל בכל הדפוסים (וברש"י כת"י) אינו).

הדברים מלמד שאמרן כלן בדבור א' מה שאין הפה יכולה לדבר ולא האון יכולה לשמוע אבל כשחזר ופירש אותן על דרך פרטות לא שמע מהן רק אנכי ולא יהיה בלבד אבל שאר הדברות וכן כל המצות כלן משה רבינו שמען במ' יום שעמד בהר סיני והוא אמרן לישראל",

גו"א "ועוד קשיא לדעת רש"י שנרצע באון מפני ששמע "לא תגנוב", אם כן למה נרצע בפני דלת ומזוזה, דלא שייד גבי "לא תגנוב", ויש לתרץ זה דלא בשביל הגניבה הוא נרצע, דאם לא כן, כל מי שעושה עבירה יהיה נרצע באון לומר 'און ששמעה לא תעשה עבירה פלונית והוא עושה העבירה ירצע באון', אלא עיקר הרציעה הוא סימן עבדות, שיש סימן בו שהוא עבד", **משכיל לדוד, ועוד.**

14) ובפרט שכן מפורש בקדושין שם. ורש"י בחר בגירסת המכילתא דוקא. וראה גם תו"ת כאן (אות נז) "רבי יוחנן בן זכאי היה דורש, מה נשתנה און מכל אברים שבגוף, אמר הקב"ה, און ששמעה על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע: ואע"פ דפרשה זו איירי בעבד שמכרוהו ב"ד בגנבתו, כמבואר לעיל ריש פסוק ב', א"כ הרי הוא לא מכר עצמו, אך זה קאי על מה שאומר לא אצא חפשי, ובמכילתא, און ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך זה וגנב - ירצע, והכונה והלך זה וגנב ונמכר בגנבתו, ומבואר שלהמכילתא קשה כמו שהערנו דהא לא מכר עצמו ולכן דרשו דקאי על תחלת מעשיו שגנב, אבל לפי מש"כ דקאי על מ"ש לא אצא חפשי א"צ לזה, דזה שייד גם במוכר עצמו, ודו"ק.

ועיין בדרשה הבאה מירושלמי הגירסא און ששמעה על הר סיני לא יהיה לך אלקים אחרים והלך זה ופרק מעליו עול מלכות שמים וקבל עליו עול בשר ודם ירצע, ונראה גירסת הירושלמי יותר נכונה מגירסת הבבלי שלפינו, יען כי הפסוק כי לי בני ישראל עבדים לא שמעו כלל ישראל על הר סיני רק למשה נאמרה בין יתר המצות,

ששמעה לא תגנוב והלך וגנב, היא תרצע מכל אבריו".

(22 עירובין מא, ב "תנו רבנן שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו אלו הן נכרים ורוח רעה ודקדוקי עניות למאי נפקא מינה למיבעי רחמי עלייהו".

(23 משלי ו, ל.

(24 פרשתינו כא, ד "אִם-אֲדַנְיוּ יִתְּרְלוּ אִשָּׁה וְיִלְדְּהָלוּ בָּנִים אֹו בָּנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ".

(25 שבת קנב, א "רב כהנא הוה פסיק סידרא קמיה דרב כי מטא להאי קרא נגיד ואתנח אמר שמע מינה בטל ליה חמדיה דרב אמר רב כהנא מאי דכתיב כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו בנים תנא אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה".

וראה תניא פמ"ט שע"ז קאי הציווי בק"ש בכל לבבך - כי לבבו של אדם קשורה בהן בטבעו "ולבבך הן האשה וילדיה. שלבבו של אדם קשורה בהן בטבעו. כמשארז"ל ע"פ הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו בנים. ונפשך ומאדך כמשמעו חיי ומזוני להפקיר הכל בשביל אהבת ה'".

(26 תשא לב, ב-ג "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶחָרוֹן פֶּרְקוּ נַזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלַי: וַיִּתְּפָרְקוּ כָּל-הָעָם אֶת-נַזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל-אֶחָרוֹן:".

(27 בא יג, טז "וְהָיָה לְאוֹת עֲלִידָךָ וְלִטּוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֶזֶק יָד הוֹצִיאָנִי ה' מִמִּצְרָיִם:".

(28 שם ט "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עֲלִידָךָ וְלִזְכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בָּיַד חֲזָקָה הוֹצִיאָךְ ה' מִמִּצְרָיִם:".

(29 עפ"ז יש להמתיק ג"כ מה שצריך לגז"ש דוקא, ולא בנין אב וכדומה - כי יש לחלק דבנדו"ד שיש למעט בענשו צ"ל של שמאל דוקא, כבפנים. וראה רש"י ד"ה און

(19 ראה לקו"ש ח"ה ע' 191 "ווען רש"י איז מעתיק א פירוש פון חז"ל אין גמרא אדער מדרש, ברעגנט ער ניט אראפ דער נאמען פון בעל המאמר אפילו דאן ווען אין גמרא אדער מדרש ווערט יע אנגעגעבן - סיידן אין פאל וואס דורך דעם ווערט פארענטפערט א געוויסע שוועריקייט אין דעם פירוש (נאר ווייל די שוועריקייט איז ניט קיין הארבע, ניט מוכרח בדרך לימוד פשוטו של מקרא - געפינט ניט רש"י פאר נויטיקצו באווארענען דאס בפירוש און באנוגנט זיך בלויז מיט א רמז אויפ'ן תירוץ דורך אנגעבן דעם נאמען פון בעל המאמר)",

204 "ברענגט רש"י ניט דעם נאמען פון דעם בעל המאמר, סיידן וואו עס גיט צו א תוספות ביאור והבנה אין דעם ענין וועלכע ער ברענגט".

(20 ואף שבנדו"ד יש מקום לבאר טעמי הדינים בפש"מ מכיון שהדינים הנאמרים כאן הם בסוג דמשפטים, מ"מ, אינו מתאים כ"כ ל' רש"י "ומה ראה און כו' אמר כו" - בסגנון קושיא ותירוץ.

- ולהעיר שרש"י אינו מביא הטעם (ע"ד הרמז) למה מרצע (ראה בעה"ט "מרצע. עולה כמנין ת' שהשם גאלנו אחר ת' שנה משעבוד מצרים והוא הלך ונשתעבד אח"כ לפיכך ירצע במרצע".

דעת זקנים מבעה"ת "ורצע אדוניו. ולמה מרצע לפי שמרצ"ע בגימ' ארבע מאות אמר הקב"ה אני הוצאתי אתכם משעבוד ארבע מאות שנה ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו לפיכך ילקה במרצע".

(21 ראה במכילתא הפלוגתא אם כהן נרצע "אזנו מן המילת דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר, (אף) מן הסחוס. שהיה ר' מאיר אומר, אין כהן נרצע (והן אומרים נרצע. אין כהן נמכר והן אומרים נמכר). ומה ראתה אוזן שתרצע מכל אברים - היה רבן יוחנן אומר כמין חומר (אומר), אוזן

(יבמות קד, א): "אזן און מופנה משני צדדין בין במצורע בין בנרצע דקרא דמצורע עני מיותר לגמרי כדאמרן במנחות בפ"ק (דף י: י) יד יד לקמיצה רגל רגל לחליצה און און לרציעה וגבי רציעה תרי אונזו כתיבי ורצע אדניו את אונזו (שמות כא) ונתת באונזו ובדלת (דברים טו)".

וראה ג"כ רע"ב על פירש"י כאן ומצוין לעיל הערה 4 "את אונזו הימנית או אינו אלא השמאלית ר"ל או זה דמהיכא תיתי לך לומי השמאלית ולא הימנית ת"ל און און לגזרה שוה נאמי במצורע תנוך אונזו וג"ש זו מופנה מצד אחד שלא היה צריך לשנות הענין בפרשת ואם דל הוא אלא היה לו לכתוב שם ועשה כמשפט הראשון ומדשינה הכתוב לכתוב פעם אחרת אונזו הימנית שמע מינה לאפנויי ללמוד גזרה שוה למקום זה".

30) במשכיל לדוד תירץ (עד"ז) דבלי גז"ש הו"א שהרציעה היא באלי דאון שהוא בשר דק ורך ואין בו אלא מעט צער, אבל השתא שכתב רש"י דילפינן גז"ש ממצורע א"כ כיון דאין גז"ש למחצה הרי מה להלן בגוף האון ממש דהיינו בתנוך ה"נ דכוותה א"כ הרי יש שם צער גדול כמו במקום אחר ומעתה איכא לאקשוויי מה ראתה און כו'.

אבל בפרש"י כאן לא נזכר כלל שמקום הרציעה הוא תנוך האון (וראה מכילתא עה"פ (לעיל הערה 3, 5).

קדושין כא, ב "אמר רבי אלעזר יודן בריבי היה דורש כשהן רוצעים אין רוצעים אלא במילתא וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום וא"ת במילתא הם רוצעים היאך עבד עברי כהן יעשה בעל מום הא אין נרצע אלא בגובה של און במאי קמיפלגי דרבי דריש כללי ופרטי ולקחת כלל מרצע פרט באונזו ובדלת חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת".

31) ברא"ם כתב: והשתא אתיא שפיר הא דכתב רש"י אחר זה ואם מוכר עצמו הוא

און ששמה בסיני כו לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע שהיה לו להרצע בתחלת שש מיד בעת שהלך וקנה אדון לעצמו ולא בסוף שש דדוחק הוא לומר שמפני שבתחלת שש לא מכר עצמו אלא מחמת דוחקו אינו נקרא שהלך וקנה אדון לעצמו, אבל ראה מושב זקנים: כשמוכר עצמו מפני דוחקו פעם הראשונה, נמכר מחמת עוני, ולכן אינו דין שירצע אבל כו'. וראה משכיל לדוד, ועוד.

32) ובפרט שכיון שמזונותיו ומזונות אשתו ובניו על האדון (רש"י כא, ג ד"ה ויצאה אשתו עמו: "וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו") הרי ע"ד הרגיל יש לו הכסף שקיבל בעת שמכר עצמו לעבד, ועוד: בעת יציאתו יעניק לו האדון כהציווי (ראה טו, יד) "העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו" - הרי א"א לומר שרוצה הוא לישראל עבד מצד הדוחק שיהי' בעת יציאתו לחפשי.

33) במשכיל לדוד תירץ, דאה"נ דהוה שייכא רציעה אפי' מתחלה. . אלא מיהא לא חייבה תורה אלא לנרצע לפי ששנה בחטא. אבל תירוץ זה אינו מספיק (וראה ג"כ לעיל הערה 11) דלפ"ז תשאר הקושיא למה לא ירצע גם על שאר חטאים אדם ששנה בחטא.

34) וראה ג"כ במושב זקנים: "שזה לא נמכר מרשות וכו' ואעפ"י שעתה מוכר עצמו, מ"מ, אינו זאת המכירה מכירה, רק מסיבת מכירת ב"ד". ובודאי שאין לענשו על מה שגרם לכתחילה להמכר כעבד.

35) בפש"מ: וידבר אלקים את כל הדברים האלה. ובפרש"י (יתרו כ, א ד"ה את כל הדברים האלה: "מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן א"כ מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו"): שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור א'.

סנה' קח, ב "צוהר תעשה לתיבה א"ר יוחנן אמר לו הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים".

ב"ר פל"א, יא "צוהר תעשה לתבה: רבי חונניה ורבי פינחס רבי חננין ורבי הושעיא לא מפרשין, רבי אבא בר פהנא ורבי לוי מפרשין. רבי אבא בר פהנא אמר, חלון. רבי לוי אמר, מרגליות. רבי פינחס משום רבי לוי אמר כל שנים עשר חדש שהיה נח בתבה, לא צריך לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא מרגלית היתה לו והיה תולה אותה, ובשעה שהיא פהה היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיתה מבהקת היה יודע שהוא לילה". (ועוד) שמרגלית מאירה.

ומ"מ פרש"י עה"ת שם (רק) אבן טובה (ד"ה צהר: י"א חלון וי"א אבן טובה המאירה להם) - כי זהו כולל כו"כ מיני אב"ט.

וראה לקו"ש ח"י ע' 19 בשוה"ג להערה 4 "ומה שרש"י כותב "אבן טובה" ולא "מרגלית" (ראה יל"ש כאן: אבן א' של מרגלית וכו') - כי ע"ד הרגיל מרגלית (שפירושה גם) פנינים - אלא שלפעמים פירושה אבן טובה (ראה ערוך השלם מערכת מרגל) אינה דבר המאיר, משא"כ אבנים טובות יש מהן מינים שמאירים".

(41) ועפ"ז מובן ג"כ מה שריב"ז ביאר רק הטעם דמה ראה און ולא ביאר גם הטעם דדלת (דלכאו' אם נחית לפרש טעמא למה לא ביאר גם הטעם ע"ז) - כי ריב"ז אין כוונתו לבאר טעם הדבר אלא לתרוץ הקושיא. ומה שר"ש לא ביאר הטעם ד"ומה ראה און כו"כ" (אף שענינו לפרש טעמא דקרא, וכבפנים) י"ל בפשטות שכבר פי' זה ריב"ז שהי' לפניו (כי סתם ר"ש היינו רשב"י (רש"י ד"ה משמו: של ר"ש וסתם ר"ש הוא ר"ש בן יוחאי, שבועות ב, ב"היה ר"ש אומר שעירי ראשי חדשים מכפרים על הטהור שאכל את הטמא. . . ר"ש בן יהודה אומר משמו שעירי ראשי חדשים מכפרין על הטהור שאכל את

וראה צידה לדרך על פרש"י (שם) ששמעו ישראל והבינו מפי הקב"ה עצמו. וגם כשמשה הי' מדבר ומשמיע הדברות לישראל בפעם השני' (רש"י שם יט, יט) - ה"ז ש"חזר ופירש על כל דבור ודבור בפ"ע" היינו פי' הדבור ששמעו מפי הקב"ה (בדבור א'). ולהעיר שגם בפעם הב' הי' זה עם קולו של הקב"ה - ראה צידה לדרך על פרש"י (שם). השיטות באופן אמירת ושמיעת עשה"ד - ראה תו"ש ליתרו (כ, א) ס"ח ובמילואים שם.

ולהעיר דבקיודושין (שם): און ששמעה קולי כו', וראה רא"ם וצידה לדרך כאן (- דקאי על מה ששמעו בפעם הא' רק קולו של הקב"ה). ומה שלא כתב רש"י הל' ששמעה קולי (ראה לעיל הערה 17 ובשוה"ג) - י"ל מפני שבלשונו "ששמעה על הר סיני" בסתם כולל גם מה ששמעו הדבור ד"לא תגנוב" בפעם שני' ע"י משה כנ"ל.

(36) והוא ג"כ קיבל ע"ע וענע "על הן הן ועל לאו לאו" (פרש"י שם כ, א ד"ה לאמר: מלמד שהיו עוננין על הן הן ועל לאו לאו). וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 119 ואילך.

(37) ראה שבת קז, ב: "יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים ועד וכו'".

(38) ראה כתובות סז, ב: שכל או"א נותן הקב"ה פרנסתו בעתו.

(39) וגם במכרוהו ב"ד - אף שאין לענשו על מה שגרם להימכר כעבד, ועל מה שאומר עכשיו אהבתי את אשתי מ"מ הרי - ענין זה ד"כי לי בני" עבדים" שייך גם אליו ולכן יש בו ג"כ ה"והגישו אל הדלת וגו'".

(39*) פרש"י קדושין שם "ד"ה חומר: "צרור המרגליות וצרור הבושם תלוי בצואר לתכשיט".

(40) ראה מדרז"ל עה"פ צהר תעשה (נח ו, טז) "צוהר תעשה לתבה ואלאמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתיהם שנים ושלשים תעשה".

הטמא"י), תלמידו של רע"ק תלמיד ר' אליעזר הגדול תלמיד ריב"ז.

42) ועפ"ז יומתק שינוי הסדר בפרש"י, דהשאלה "מה ראה און כו" לא הביאה בדברי ריב"ז (- כי היא שאלה בפפש"מ, כנ"ל ס"ב), והשאלה "ומה נשתנו כו" הביאה בדברי ר"ש (- כי זוהי קושיא רק למאן דריש טעמא דקרא).

43) יומא מב, ב "מאן ת"ק ר"ש היא דדריש טעמיה דקרא". יבמות כג, א "לרבות כל המסירים הניחא לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מנא להו". וש"נ.

בגמרא (קדושין שם) הגירסא "ר"ש ב"ר הי' דורש כו", וכ"ה בדפוס שני דרש"י, אבל בדפוס ראשון ושאר הדפוסים הוא כפבנים. ועפ"י המבואר בפנים מובן זה שרש"י בחר בהגירסא ר"ש (סתם) - כי ר"ש סתם הוא דדריש טעמא דקרא.

44) וי"ל דזהו הטעם דברש"י כת"י ליתא הדרש דר"ש - כיון שאינו ענין עיקרי בפפש"מ מצ"ע. וראה לעיל הערה 9.

45) ראה גיטין נו, א ואילך "אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו שדר עלוייהו לנירון קיסר כי קאתי שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלים לארבע רוחות השמים אתא נפל בירושלים. שדריה עלוייהו לאספסינוס קיסר אתא צר עלה תלת שני הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת. . הוו בהו הנהו בריוני אמרו להו רבנן ניפוק ונעביד שלמא בהדיהו לא שבקינהו אמרו להו ניפוק ונעביד קרבא בהדיהו אמרו להו רבנן לא מסתייעא מילתא קמו קלנהו להנהו אמברי דחיטי ושערי והוה כפנא. . קרי עלה רבן יוחנן בן זכאי (דברים כח, נו) הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה איכא דאמרי גרוגרות דר' צדוק אכלה ואיתניסא ומתה דר' צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחרב ירושלים כי הוה אכיל מידי הוה מיתחזי

מאבראי וכי הוה בריא מייתי ליה גרוגרות מייץ מייחו ושדי להו" עיי"ש. ובכ"מ.

ועפ"ז תתורץ קושיית התויו"ט על פרש"י בסוף מס' סוטה: דבמשנה "משמת ריב"ז בטל זיו החכמה" כתב רש"י "זה לא ידענא מאי היא" והקשה עליו התויו"ט "ואנא לא ידענא אמאי לא מפרש כעין שמפרש לזיו הכהונה דלקמן" - (על "משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה" דפי' רש"י "שהי' חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו" ולכאורה הרי אפשר לפרש כן גם בריב"ז, שהי' עשיר ות"ח רבים אוכלים על שולחנו ומשמת בטל כו").

אמנם עפ"י המבואר מובן שא"א לרש"י לפרש כן (- דאפי' את"ל החורבן אין לפרש זה במשנה, כי בזמן החורבן ולאח"ז היק מצב דעניות וכו' זה הי' הרבה שנים לפני הזמן ד"משמת ריב"ז בטלה כו").

46) סנה' מא, א "מאן בן זכאי אילימא רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי? והתניא כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה, ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, מ' שנה למד, ארבעים שנה לימד".

47) סוכה כח, א "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הרהר במבואות המטונפות ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים. . אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר קטן".

48) גיטין שם, ב "א"ל נקוט נפשך בקצירי וליתי כולי עלמא ולישיילו בך ואייתי מידי סריא ואגני גבך ולימרו דנח נפשך וליעיילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא דלא לרגשן בך דקליל את דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא . . אמר ליה מיזל אזילנא ואינש אחרינא משדרנא אלא בעי מינאי מידי דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא (ישעיהו מד, כה) משיב חכמים אחר ודעתם יסכל איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זימנא".

49) פ"ב מ"ח.

50) כדמשמע מהל' "אם למדת תורה הרבה" דהיינו יותר מכפי השיעור הקצוב לו ות"ח ויושבי אוהל שיעורם הוא "והגית בו יומם ולילה" כפשוטו

(ראה בארוכה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד-ה) "וכל זה בתלמיד חכם . . שלמד או שעתו יפה ומצליח בתלמודו, ויוכל להיות תלמיד חכם, ללמוד כל התורה שבעל פה מהתלמוד והפוסקים כמו הרא"ש ובית יוסף. אבל מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן, ואפלו בלמוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקו לבדן . . אינו חייב לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלמוד שאינו מבין על בריו . . אבל מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לתלמוד תורה, לקים מה שכתוב "והגית בו יומם ולילה", בקביעות עתים ביום ובלילה . . כדי שיוכל להחזיק ידי תלמיד חכמים, שהם לומדי התורה יום ולילה עד שיודעים הלכותיה בטעמיהן על ברין . . אבל אם מלאכתו נעשית על ידי אחרים, וכן המתפרנס מהצדקה של קהל או יחידים - חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש בכל ענין ואינו יוצא ידי חובתו כלל מן התורה בקביעות עתים").

51) ראה טו, יא "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ירך לאחריך לעניך ולאבינך בארצך".

52) פ"ד ה "פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב [אר"י או לנו על זה שהוא חרב] מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח".

53) פרשתינו כב, כד "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך".

ובפרש"י שם ד"ה אם כסף תלוה את עמי: "רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מגי' וזה אחד מהן". **וראה לקמן שיחה ב' לפרשתינו** (לקו"ש חיי"א ע' 99 ואילך בביאור פרש"י זה).

54) ראה פי' התורה לרבינו אברהם בן הרמב"ם. וראה ג"כ ירושלמי הובא לעיל הערה 6. ולהעיר ג"כ ממ"ש בחזקוני על עבד שנמכר בגניבתו - דמורה על העדר היר"ש שלו "ועוד פרש"י און ששמעה בסיני לא תגנובו ה"ג. ולי"ג לא תגנוב. דלא תגנוב איירי בגונב נפשות ומיחייב מיתה ואינו נמכר אבל לא תגנובו איירי בגונב ממון ואם אין לו לשלם ונמכר בגנבתו. הא דנקט לא תגנובו טפי מגזלן ושאר עבירות משום דדחיל ברייתא טפי מהקב"ה . . כמו ששנו רבותנו . . אמר להם (ריב"ז) זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו כו"ל".

55) ולהעיר שגמ"ח - דהשווה ריב"ז לביהמ"ק - היא כללות המצות (לקו"ת ראה כג, ג "כך המצוה היא בחי' נר לאור התורה שאור א"ס ב"ה הנמשך ומתגלה בתורה אין לו קיום אמיתי כ"א ע"י המצות שהן בחי' שמירה וקיום לאור התורה שיהא נשמר ומתקיים על ידן בקיום המצות במעשה בפועל ממש וע"ז נאמר והיה מעשה הצדקה שלום מעשה דוקא שצדקה היא כללות המצות. ולכן נקרא בשם מצוה סתם . . כי כמו שהצדקה היא השפעת והמשכת החיות להחיות רוח שפלים כך הוא קיום כל המצות כולם נקראים על שם צדקה . . ולכן

אמרו רז"ל כל האומר אין לי אלא תורה כו' שהפירוש הפשוט הוא שצריך שיעסוק בתורה ובגמילות חסדים ולא בתורה לבדה" (ובכ"מ. ובתניא פל"ז דבירושלמי נק' בשם מצוה סתם כו')

(וראה ירוש' פאה בסופו (פ"ח ה"ח) "רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא"). בביאור הטעם שדוקא בתלמוד ירושלמי נקי' צדקה בשם מצוה סתם ראה שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 465.

אגה"ק סל"ב "פ"י שכל הצדקה והחסד שישראל עושין בעוה"ז מנדבת לבם הטהור הן הנה חיות וקיימות בעוה"ז הגשמי עד זמן התחי"י שאז הוא זמן גילוי אלקות ואור א"ס ב"ה מבחי' טוב כל עלמין בעוה"ז. . . וזה שארז"ל אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד שהקציר הוא גילוי הזריעה הטמונה בארץ וכך הוא הצדקה והחסד שישראל עושין בזמן הגלות היא טמונה ונסתרת עד זמן התחיה שיתלבש ויאיר אור א"ס ב"ה בעוה"ז הגשמי. . . ולפיכך נקראת צדקה לשון נקבה צדקתו עומדת לעד שמקבלת הארה מאור א"ס טוב כל עלמין המתלבש בתוכה בעוה"ז הגשמי בזמן התחיה".

56) שו"ע אדה"ז סר"צ ס"ה "לא ניתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות ובשבת הם פנויים ממלאכה ויכולים לעסוק בה כראוי לפיכך פועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה בקביעות כל ימי השבוע לא ימשיכו הרבה בעונג אכילה ושתיה בשבת ודי להם בעונג קצת שצריכים לעסוק בתורה הרבה".

וראה ילקוט שמעוני ריש פ' ויקהל "ויקהל משה למה נאמר לפי שהוא אומר ועשו לי מקדש שומע אני בין בחול בין בשבת ומה אני מקיים מחלליה מות יומת בשאר כל המלאכות חוץ ממלאכת המשכן. [או אף במלאכת המשכן] ומה אני מקיים ועשו לי מקדש בשאר כל הימים [חוץ מן השבת. או

אף בשבת] והדין נותן ומה אם עבודה שאינה באה אלא מכח המכשירין הרי היא דוחה את השבת מכשירי עבודה שאין עבודה באה אלא מכחן דין הוא שידחה את השבת. כגון שניטלה קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין שומע אני יתקנם אף בשבת. תלמוד לומר ויקהל משה בחול ולא בשבת. ויאמר אליהם אלה הדברים רבי אומר להביא שלשים ותשע אבות מלאכות שאמר להם משה על פה: "אגה"ק בסופו.

וראה לקו"ש ח"ו ע' 217 הערה 47 "והשייכות לתורה, תובן ממחז"ל דלכ"ע בשבת ניתנה תורה. . . ועפמשנ"ת בתו"א פרשתנו (פח, א ואילך) ששניהם - שבת ותורה - ענינם הוא רצה"ע כו'. בתו"א שם (פח, ג) שמה שמשה רבינו ע"ה הקדים הציווי על השבת למלאכת המשכן, הוא לפי שדוקא לאחרי גילוי רצה"ע שנמשך בשבת אפשר להיות המשכת המקיפים והפנימיים שע"י היריעות והכלים".

57) להעיר ממרז"ל (קידושין ל, ב) אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד, וראה ג"כ לקו"ש ח"ב ע' 371 בביאור מחז"ל (אבות פ"ו מ"ב) "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" שע"י עסק התורה משתחררת הנשמה מגלותה בגוף ונפש הבהמית "באמת רעדט גאנץ תורה וועגן גאולה, ווארום אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, דורכן עסק בתורה ווערט באפרייט די נשמה פון דעם גלות הגוף ונפש הבהמית. . . נאר אין גאנץ תורה רעדט זיך וועגן אנדערע ענינים, און דורך זיי איז פאראן די גאולה".

58) ר"ה כט, ב "משחרב בהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי כו': תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת [והיו כל הערים מתכנסין] אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירה נתקע אמרו לו נדון אמר להם נתקע ואחר כך נדון לאחר שתקעו אמרו לו נדון אמר להם כבר נשמעה קרן ביבנה ואין משיבין לאחר מעשה: אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד".

חולקא לעלמא דא דאנא בעי למברי, אלא בעלמא (שמות קני"ב א) דאיתי ותו דעל דטובד גניז בגווד יטבעון תרעי דהיכלא. הדא הוא דכתיב, (איכה ב) טבעו בארץ שעריה".

וראה תו"ת עה"פ אות לט טבעו בארץ שעריה: דרש ר' חנינא בר פפא, מאי דכתיב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה, אל תקרא נאווה אלא נוה תהלה, זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם, דוד – דכתיב טבעו בארץ שעריה" ופירש התו"ת אות לט: "פירש"י דקאי אמצודת ציון שהיא עיר דוד וביתו כמבואר בש"ב ה', וכנראה הוכרח לפרש כן ולא דקאי על שערי המקדש משום דהמקדש לא בנה הוא אלא שלמה, ואמנם י"ל ע"פ מ"ש בזבחים נ"ג ב' דמפני שאמר דוד זכור ה' לדוד את כל ענותו עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב, והיינו שנתן נפשו למצוא מקום לבנין המקדש לכן נקרא על שמו, א"כ אפשר דקאי כאן על שערי המקדש, וכ"ה אומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ועיין במהרש"א. ובמדרש במד"ר פ' ט"ו איתא להדיא דקאי על שערי המקדש, וכן איתא להדיא בזוהר (הקדמת ספר הזוהר) ג' א' דקאי על שערי בית המקדש, וכן הוא במדרש פה כהדרשה שהובאה לקמן".

61) ועפי"ז יש לתווד ב' הדיעות שבמאמרי רז"ל בנוגע למקדש דלעתיד, ראה תנחומא ס"פ פקודי (בלקו"ש ח"י"ח ע' 418 הערה 64"פרש"י . . . שבועות טו, סע"א ד"ה אין, ומסיים "וכן מפרש במדרש תנחומא" (וי"ל הכוונה לתנחומא פקודי יא),

זח"א כח, א "ועלה אתמר (זכריה ב' ט"ו) ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב. ובגין דא בטורא דא אתבני בי מקדשא. על דא דקודשא בריך הוא יהא קיימא (מ"י דף קי"ט) לדרי דרין. ועליה אתמר (חגי ב' ט"ו) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. דקדמאה אתבני על דא דבר נש והאי על דא דקודשא בריך הוא. ובגין דא (תהילים קכ"ז: א') אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו".

שם לא סע"א "א"ר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה כיון שלא חזרו אמר תיפח עצמן שנאמר (איוב יא, כ) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה".

59) ראה רמב"ם הל' מלכים ספי"א: יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות . . . ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה. . . ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל כו' (וידוע אשר מדייק הרמב"ם גם בסדר דבריו. וראה ג"כ התחלת הפרק שם "המלך המשיח עתיד לעמד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו פשהיו מקדם. מקריבין קרבנות. ועושין שמטין ויובלות ככל מצותן האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו. או מי שאינו מחכה לביאתו. לא בשאר נביאים בלבד הוא פופר. אלא בתורה ובמשה רבנו").

60) איכה ב, ט "טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלפה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לאמצאו חזון מה".

וראה במד"ר פט"ו יג: שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנאמר טבעו בארץ גו'.

וכ"ה באיכ"ר פ"ב יג (עה"פ) "טבעו בארץ שעריה, רבי הונא בשם רבי יוסי אמר שערים חלקו כבוד לארון, לפיכך לא שלט בהם אויב, הדא הוא דכתיב (תהלים כד, ז): שאו שערים ראשיכם, לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה. מלפה ושריה בגוים אין תורה".

וכ"ה גם בזח"א ג, א "עאלת את ט (תרומה קני"ב ע"א) אמרה קמיה רבון עלמא ניחא קמו למברי בי עלמא דאנת בי אתקריאת טוב וישר. אמר לה לא אברי בד עלמא דהא טובד סתים בגווד, וצפון בגווד, הדא הוא דכתיב, (תהלים לא) מה רב טובד אשר צפנת ליראיך הואיל וגניז בגווד לית ביה

רש"י ד"ה אי נמי: "דאין בנין ב"ה דוחה י"ט ה"מ בנין הבנוי בידי אדם אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים שנא' מקדש ה' כוננו ידיך"

ותוס' ד"ה אי נמי סמוך לשקיעת החמה דחמיסר: "אין בנין בית המקדש דוחה י"ט כדאיתא פרק שני דשבועות (דף טו:): ולא פירכא היא דתיקשי לן הא דקאמרינן לא צריכא דאיבני בליליא הא נמי אמרינן התם דאין בנין בהמ"ק בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן ביום מקימין אותו ובלילה אין מקימין אותו אלא על כרחיך צריך לחלק כמו שפירש בקונטרס דהני מילי בנין הבנוי בידי אדם אבל מקדש העתיד בנוי ומשוכלל יגלה ויבא מן השמים שנא' מקדש ה' כוננו ידיך" **סוכה מא,** **סע"א שהבנין דלעתיד יתגלה מן השמים (בנוי ומשוכלל),**

אבל ברמב"ם הל' מלכים (רפי"א "המקדש המשיח עתיד לעמד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל" **ובסופו** "אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי" - **ע"פ ירוש' מגילה פ"א הי"א (ועוד) שמיח יבנה ביהמ"ק.**

וראה ג"כ לקמן ע' 6-185 ובהנסמן שם הערה 39 "פרש"י סוכה מא, סע"א. ר"ה ל,

סע"א וכ"ה בתוס' סוכה שם. שבועות טו, רע"ב ד"ה אין, ומסיים "וכן מפרש במדרש תנחומא" והוא ע"פ תנחומא פקודי כאן. זח"א כח, א. ח"ב נט, סע"א. קח, סע"א. ח"ג רכא, א. ילקוט תהלים תתמח בסופו. וראה תנחומא (באבער) בראשית יז (בסופו).

42 "הל' מלכים רפי"א. ובסופו (וכמ"ש גם בהקדמתו לפי המשניות "בהתועלת" שבידיעת ההלכות שבמס' מדות. הובא ונתבאר בתויו"ט בפתיחתא למס' מדות). והוא ע"פ ירושלמי מגילה פ"א הי"א. ויק"ר פ"ט, ו. וראה ג"כ ירושלמי פסחים פ"ט הי"א (וכ"ה בתוספתא פסחים פ"ח הי"ב). ולכאורה מוכרח הוא מהא דרצו לבנות ביהמ"ק בימי ר"י בן חנניא (ב"ר ספס"ד. וראה מנ"ח מצוה צ"ה)".

וע"פ הנ"ל י"ל שביהמ"ק ירד מן השמים אבל הדלתות "שערי" ש"טבעו בארץ" שהן היו בידי אדם) יעלו ויתגלו ויעמידום במקומם, והמעמיד הדלתות נחשב כאילו בנאו כולו - ראה ב"ב נג, ב "א"ר נחמן אמר רבה בר אבוב הבונה פלטרין גדולים בנכסי הגר ובא אחר והעמיד להן דלתות קנה מאי טעמא קמא לבני בעלמא הוא דאפיך". וראה שערי זהר לסוכה שם.

ראה - בכל הנ"ל - גם: לקו"ש חי"ח ע' 418. חי"ל ע' 122. חידושים וביאורים על הש"ס והרמב"ם סי"ט.

נא לשלוח הערות או תיקונים ל: rabbimbrowd@gmail.com